

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 01.11.2017
Yayın Kabul Tarihi: 04.12.2017

Osmanlı Minyatürlerinde Hz. Muhammed ve Hz. İsa Tasvirlerinin Benzer ve Farklı Yönleri

Similar And Different Aspects Of Hz. Muhammed And Jesus Description In Ottomon Miniatures

Ülkem YAZ *
Nefise YÜKSEL **

Öz:

İslamiyet'te, canlı figürlerin ve özellikle Hz. Muhammed'in resmedilmesi yasaklanmıştır. Buna karşılık olarak sanatçılar resim ve tasvir sanatları ile ilgili olarak dini kurallara saygı çerçevesinde incelikli üsluplar yaratmışlardır. Kitap resmi sanatı olan minyatürde de konuları betimleyen resimler yapılmıştır. Siyer-i Nebi gibi Hz. Muhammed'in hayatını ve ailesini anlatan kitaplarda, Zübbet-üt Tevarih gibi Hz. İsa'yı anlatan kitaplarda ve falnamelerde peygamberlerin tasviri gereken durumlarda bir çözüm olarak peygamberler, ateş nur şeklinde resmedilmiştir. Kut-sallık arz eden hemen her durumda peygamberler yada soylarından olan kişileri betimlemede başvurulan bu çözüm çok incelikli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Minyatür, Osmanlı, tasvir, ikonografi, Osmanlı resim sanatı

* Öğretim Görevlisi, Bozok Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, ulkem.yaz@bozok.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3115-1322>

** Öğretim Görevlisi, Bozok Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, nefise.yuksel@bozok.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-0821-9416>

Abstract:

In Islam, the living figures and especially the Hz. The painting of Muhammad is forbidden. In contrast, artists have created subtle styles about painting and description arts respecting religious principles. In the miniature painting, which is the official art of the book, pictures depicting the subjects were made. Like the Siyer-i Nebi, in the books describing Hz. Muhammad's life and family, like Zübbet-üt Tevarih, in the books and falnames describing Jesus and where the descriptions of the prophets are needed as a solution the prophets were portrayed as fire. In almost every case of holiness, this solution, which is referred to in the description of the people from the prophets, comes out as a very subtle detail.

Keywords: Miniature, Ottoman, portrayal, iconography, Ottoman painting art

Giriş

Arapçadaki “savara” kökünden türetilmiş olan “tasvir” tabiiatta mevcut veya muhayyel, herhangi bir nesnenin gölge meydana getirecek veya getirmeyecek şekilde benzerinin yapılmasıdır. Böylece bu tarifi içerisine resim, minyatür, nakış ve duvar resimlerinden başka kabartma, oyma ve heykelde girmektedir (Çam;1999:18-20).

Musa dininin resim yasağını tek tanrılı dinlerin sonuncusu olan Müslümanlık da benimsiyor. Hıristiyanlıkta olduğu gibi Tanrı'yı yeryüzüne indirip somutlaştıran, onunla senli-benli bir ilişki kurulmasını sağlayan bir düşüncenin İslam dininde yeri yoktur. Hıristiyanlıkta insanla Tanrı arasındaki baba-oğul ilişkisi Müslümanlara yabancıdır. Müslümanlıkta insan sadece bir kuldür (İpşiroğlu;2005:19).

İslam'la sanatın bağdaştırılmasında güçlük çekilmesindeki problemlerden biri tasvir veya suret isimleriyle bilinen resim ve heykelin bilhassa İslam öncesi devirlerde putperestlik amacıyla kullanılmış olmasıdır. “Eğer sen sanatına devam etmek mecburiyetinde isen, ağaç ve canlı olmayan varlıkların resmini yap” şeklindeki hadiste bu dile getirilmiştir (Çam;1999:18-20).

İslam kültüründe anıtsal resim yasağı İslamiyet'in ilk yıllarında Emeviler döneminde, VII ve VIII. yüzyıllar arasında var olabilmıştır. Bu dönemde fethedilen yeni topraklardaki kaim kültürlerin yüzyıllar boyunca kökleşmiş resim gelenekleriyle temasa geçilmiş bunun sonucunda bazı dini ve sivil mimari örnekleri üzerinde duvarlarda Helenistik, Sasani sanat geleneklerinin etkisini yansıtan natüralist tarzda resimler ve mozaikler yapılmıştır. Buna karşılık IX. yüzyılda bir değişim yaşanır; Kur'an-ı Kerim'de resmi yasaklayan kesin bir buyruk olmamasına rağmen bazı hadislerle bunun yasaklanması sonucunda yapı süslemesi niteliğindeki duvar resimleri yerini kitap resimlerine bırakmıştır (Mahir;2004:16).

Osmanlı Minyatür Tarihi

VIII. yüzyılın ortalarından kalan ve Uygur Türkleri'nin Hoça merkezleri olmak üzere Turfan bölgesinde meydana getirdikleri en eski minyatürler, daha sonraki Türk minyatür sanatının kaynakları olmuştur. Duvar resimleri yanında bu minyatürler hem sayıca az hem de çoğu parçalar halinde olmakla beraber, gerçekçi üslupları ve portre özellikleri bakımından Türk minyatürlerinin karakteristik gelişmesinde kaynak olmuştur. Sonra XV. yüzyılda Timurlular, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmenleri zamanında ki minyatürlü yazmalarla birlikte klasik bir minyatür sanatı doğmuştur (Aslanapa;1993:195).

II. Selim (1566-1574) ve özellikle III. Murad (1574-1595) zamanında en verimli dönemine ulaşan Osmanlı minyatürü bu dönemde klasik üslubuna ulaşmıştır. Muradi mahlasıyla dini ve tasavvufi şiirler yazmasının yanı sıra hattatlık da yapan III. Murad, resimli eserleri hazırlayan sanatçılarla yakından ilgilenmiş, saraya yaraşan eserler hazırlanması için hiçbir masraftan kaçınmamıştır. Bu dönemde resimlenen yazmaların başında Osmanlı ordusunun zaferlerini, Osmanlı padişahlarının adaletini, avdaki hünerlerini, elçi kabullerini anlatan Farsça ve Türkçe eserler geliyordu. Bu dönemde şahnamecilik kurumu daha da önem kazanmıştı (Mahir;2004:56).

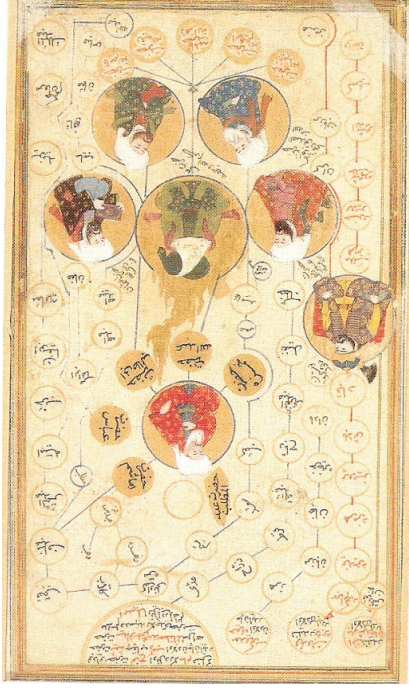
Osmanlı minyatürlerinin konu yelpazesinde dinsel konular çok önemli yer tutar. Bunlar evrenin yaratılışı, Kur'an, Tevrat, İncil gibi üç büyük kutsal kitaptaki peygamberler, onların mucizeleri, onlarla ilgili önemli olaylar, kıyamet, cennet, cehennem gibi sahneler, halifeler, imamlar ve onlarla ilgili olaylar gibi konular çok sayıda ve çok zengin yapılmıştır. Kuşkusuz dinsel konular arasında en önemlileri peygamberlerdir.

Osmanlı Minyatürlerinde Hz. Muhammed ve Hz. İsa Tasvirleri

Dinsel konuda en önemli minyatürlü yazma, Hz. Muhammed'in hayatını anlatan Siyeri Nebi'dir. Siyer-i Nebi Hz. Muhammed'in hayatını anlatmakla birlikte tam olarak dinsel kitap gözüyle bakamayız. Gerçi Hz. Muhammed'in mucizeleri, başka peygamberler, melekler daha çok dinsel karakterde gözükse bile Hz. Muhammed'in bir devlet adamı, yiğit bir cengâver, bir komutandı. Bu bakımdan Osmanlı şehnamecilerinin padişahlar için yazdıkları şehnameler gibi bu da peygamber üzerine yazılmış bir şehnamedir. Bir başka dinsel konulu minyatürde, Hz. İsa'nın çaldıkları üç külçe altının tamamına sahip olmak için birbirlerini zehirlemeyi planlayan üç yoksulu azarlamasını gösterir. Burada Hz. İsa yüzü açık resmedilmiştir Hz. Muhammed ise yüzü iki istisna minyatür hariç açık şekilde resmedilmemiştir (And;2004:295).

Osmanlıda minyatür portre yapılmasına; şibih yazmak yada tasvir etmek deniliyordu. Genellikle padişahların portreleri ve başkaca ünlü kişilerin portreleri yapılıyordu. Bu Arada Hz. Adem'den başlayarak dönemin son padişahına kadar tüm peygamberlerin ve hükümdarların portrelerini içeren Silsilename denilen, kişileri madalyonlar içinde gösteren soy ağacı kitapları vardır (And;1998:55).

Silsilenamelerde de Hz. Muhammed dışındaki kişiler yüzleri açık şekilde resmedilmiştir. (Resim 1)

Resim 1 Zübbet-üt Tevari adlı eserin bir kopyası niteliğindeki Silsilenameden Hz. Muhammed babası ve halefleri (Renda;1973:443)

Din konulu bir eserde Kıyas-ı Enbiyâ'dır. Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerin hayat hikâyelerini mitolojik ve tarihi açıdan ele almaktadır. En erken metinlerde Hıristiyan ve İran mitolojileri de yer alır. Peygamber hikâyeleri ile ilgili metinler Yaratılışla başlar. Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. Süleyman gibi İslamiyet öncesi peygamberlerin hayat hikâyeleri ile devam eder. Ayrıca Hz. İsa, Hz. Hud ve Hz. Salih hakkında ve İdris, Hârutve Mârut, Zahhak ve Nemrut gibi kişilerle ilgili hikâyelere yer verilmiştir. Daha sonraki yazarlar bu hikâyelere Kur'an-ı Kerim'de adı geçen Zekeriya ve Vaftizci Yahya gibi Hıristiyanlıkla ilgili kişileri de eklemiştir (Milstein;1999:7).

Dinsel konular içeren bir diğer önemli eserde Seyyid Lokman Çelebi'nin yazdığı Zübbet'üt Tevarih'tir. Bir çeşit insanlık tarihi şeklinde hazırlanmış olan yazmada peygamberler ve padişahlar konu alınmıştır (And;2004:295). Bu eser hem bir resimli tarih örneğidir, hem bir silsilenamedir, hem de içerdiği peygamber öyküleri nedeniyle en kapsamlı dini ikonografya kaynaklarından. Bu yazmalardaki peygamber öykülerinden bazılarının İslam resim sanatında ön örneği yoktur. Dolayısıyla yepyeni bir ikonografya sunarlar. Bu yazmada Osmanlı nakkaşlarının kendilerine özgü yorumları dikkat çeker. Bu öykülerin en önemlilerinden birisi,

Zübbetü't Tevarih'in üç örneğinde de karşımıza çıkan Hz. İsa'nın göğe çıkışıdır. Özellikle Hıristiyan ikonografisinin en önemli konularından birisi olan İsa'nın çarmıha gerildikten sonra göğe çıkışı burada çok farklı bir yorum yansıtır. İslam inancına göre Hz. İsa çarmıha gerilerek ölmemiş göğe yükselmiştir (Bağcı;2006).

Zübbet-üt Tevarih adlı yazmada görünen bu minyatürde Hz. İsa'yı arayan Yahudiler Onun yerine bir başkasını almışlarken bir kısmı da melekler tarafından gökyüzüne çıkarılan Hz. İsa'yı şaşkın bakışlarla izlerken tasvir edilmiştir. (Resim 2)

Resim 2 Zübbetü't Tevarih (TİEM;1973) (And;1998:192)

Tüm yazmadaki minyatürlerin hepsinin büyük olmasına en güzel örnek bir fal kitabı olan falnamelerdir. Rastgele açıldığında çıkan tasvirin karşısındaki metinde, sayfayı açanın falı yazılıdır. Bu Evliya Çelebinin Esnaf-ı Falcıyan-ı Musavver adıyla bilgi verdiği tür olmalıdır (And;2004:132).

Şah Tahmasb falnamesinden türeyen en erken tarihli falname, Milstein tarafından 1575-85 yıllarına, Rührdanz tarafından 1600 yılına tarihlendirilen ve bugün Dresden Sachsische Landesbibliothek'te E 445 numara ile kayıtlı bulunan ve Dresden falnamesi olarak bilinen eserdir. Diğer iki nüsha ise Topkapı Sarayı Müzesi

Kütüphanesi'nde H. 1702- H. 1703 numaralı falnamelerdir. Bu eserler I. Ahmed (1603-17) dönemine tarihlendirilirler (Tanındı;1984:9-10).

Konumuzla ilgili olarak içinde Hz. İsa ve Hz. Meryem'in birlikte tasvirini içeren örnekler H.1703 ve H.1702 numara ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan falnamelerdir.

Kalender Paşa I. Ahmed (1603-17) için, ikisi albüm tarzında 3 eser hazırlamıştır. Bunlardan biri H.1703 numaralı Falnamedir (And;1982:12). Esere Kalender Paşa tarafından bir de önsöz eklenmiştir. Kalender Paşa önsözünde Allah'a ve Hz. Muhammed'e hamd ve şükür ettikten sonra onların vasıflarını över ve daha sonra bir takım övgü dolu sözcükler söyledikten sonra eserini dönemin sultanı I. Ahmed için hazırladığını belirtir. Daha sonra falnamenin nasıl kullanılacağını açıklar. En son kısımda ise Falnameyi kullanan Padişahın tuttuğu niyetin onun için hayırlı olmasını ve saltanatının uzun ömürlü olmasını diler. Yazmada çalışan hattatlar ve nakkaşlar hakkında herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Yazmanın resimleri ve konuları şöyledir:

- y.6b Sadi'nin Çin'de gördüğü heykel
- y.7 b Hz. Adem ile Hz. Havva'nın cennet'ten kovulması.
- y.8 b Hz. Süleyman ve Saba melikesi Belkıs
- y.9 b Hz Hızır ve İlyas'ın Ab-ı Hayatı bulması
- y.10 b Ad kavmi
- y.11 b Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etmesi
- y.12 b İrem Bağları
- y.13 b Hz. İbrahim'in ateşe atılması
- y.14 b Hz. Hüseyin Kerbela çölünde
- y.15 b Hz. Muhammed ve Hz.Ali'nin nurları Mescid-iAkse'da
- y.16 b Harut ile Marut
- y.17 b Burç ve gezegenler
- y.18 b Veysel Karani
- y.19 b Hz. Ali'nin aslanı öldürmesi
- y.20 b Hz. Ali'nin Medine'den Frenk hükümdarını öldürmesi
- y.21 b Cehennem
- y.22 b Dabbetü'l Arz
- y.23 b Lokman Hekim
- y.24 b Kanber ile Düldül
- y.25 b İskender-i Zülkarneyn'in ölümü
- y.26 b Hz. Ali'nin düşmanını öldürmesi
- y.27 b Aden
- y.28 b Zuhhal

- y.29 b İmam Rıza'nın bir dev ile savaşması
- y.30 b Merih
- y.31 b Kabil'in Habil'i öldürmesi
- y.32 b Hz. Meryem ve Hz. İsa
- y.33 b Pençe-i Ehl-i Beyt
- y.34 b Hz. Musa ve dev Uc
- y.35 b Hz. Yunus'un balığın karnından kurtulması
- y.36 b Hz. Yusufun kuyuya atılması
- y.37 b İskender-i Zülkarneyn ve vak vak ağacı
- y.38 b Bukrat Hekim
- y.39 b Güneş
- y.40 b Kızgın Devedan Kaçan Adamın Öyküsü

H. 1702 numaralı Falname hakkında kapsamlı bilgi veren yayın bulunmamaktadır. Falname kesin olmamakla birlikte araştırmacılarca 17. yüzyılın başına tarihlendirilir. Barbara Schmitz, yazmanın Kalender Paşa tarafından I. Ahmed için hazırlanan H.1703 numaralı Falnameden sonra yapıldığını belirtir ve Falname'nin Tahmasb Falname'sini örnek alan Kısas-ı Enbiya yazmalarına benzediğini belirtmektedir. Tam sayfa boyutunda altmış resimden oluşan yazmada dil olarak Farsça kullanılmıştır. Yazmada çalışan hattatlar ve nakkaşlar hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Yazmanın resim ve konuları şöyledir:

- y.1 b Dabbetü'l Arz
- y.2 b Ay
- y.3 b Utarid
- y.4 b Zühre
- y.5 b Güneş
- y.6 b Merih
- y.7.b Müşteri
- y.8 b Zühal
- y.9 b Burç ve gezegenler
- y.10 b Felek ejderhası
- y.11 b Hz. Ali'nin ejderi öldürmesi
- y.12 b Eshabü'l Kehf
- y.13 b İmam Rıza'nın bir dev ile savaşı
- y.14 b Hz. Meryem ve Hz. İsa
- y.15 b Hz. Ali Hendek Savaşı'nda
- y.16 b Kıyamet

- y.17 b Fil kuyusu
y.18 b Hz. Musa ve dev Uc
y.19 b Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etmesi
y.20 b İskender-i Zülkarneyn'in Ye'cuc Me'cc'e karşı duvafYaptınması
y.21 b Hı: AH'nın Mezarından uzanan eliyle bir dOmanlı öldürmesi.
y.22 b Hz Muhammed'in Ay', ikiye bölmesi
y.23 b b Hz Hızır ve ılyas'ın Ab-ı Hayafı bulması
y.24 b Taht ve taç
y.25 b Hz. Salih'in deve mucizesi
y.26 b Hz. Muhammed ve Hz. Ali Kevser Nehribaşında
y.27 b Hz .Yunus'un balı-ın karnından kurulması
y.28 b Hz. Muhammed'in türbesi
y.29 b b Mecnun ve köpek
y.30 b Cehennem
y.31 b Zülfikar
y.32 b Hz. Zekeriya'nın ölümü
y. 33 b Hz. Ali'nin düşmanını öldürmesi
y. 34 b Hz. Eyyüb
y. 35 b Mecnun Kabe'de
y. 36 b Hz. Yusuf un zindana atılması
y. 37 b Miraç
y.38 b Ejderhanın mağarada hazineleri saklaması
y.39 b Hz. Musa'nın asasını ejder dönüştürmesi mucizesi
y. 40 b Hz. Hüseyin Kerbela çölüne
y. 41 b Hz. İbrahim'in ateşe atılması
y. 42 b Hz. Süleyman Ve Saba melikesi Belkis tahtta
y. 43 b İmam Rıza'nın türbası
y. 44 b Hz. Ali Hayber Savaşı'nda
y. 45 b Hz. Nuh'un gemisi
y. 46 b Keykavus'un göge çıkmayı denemesi
y. 47 b DabbetCl'ı Arz
y. 48 b Oeccal
y. 49 b Muhammed B. El- Hasen (El- Mehdi E\Munt8zar)
y. 50 b Hz. Lut
y. 51 b Hz. Adam ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması
y. 52 b Karun

y. 53 b Harut ile Marut

y. 54 b Hz. Hüseyin'in türbesi

y. 55 b Cennet

y. 56 b Cehennem

y. 57 b Fil Olayı

y. 58 b Hz. Hasan

y. 59 b Muhammed B. El- Hasen (El- Mehdi El-Muntazar) (Akar;2002:38-43).

Her iki yazmada da Hz. İsa ve Hz. Meryem'in bulunduğu sayfanın H.1702 deki örneğinde, tasvirin betimlendiği bir beyitten oluşan şiirin üzerinde: "Ey Meryem oğlu İsa insanlara: "Beni ve anamı Allah'tan başka iki tanrı bilin" diye sen mi dedin?" yazar. (Resim 3) Şiir ise şu şekildedir:

Meryem'in oğlu İsa anadan doğunca

Hazret-i Hakk'a secde ederek konuşmaya başladı.

Fal açılması ise, Fal sahibi, Meryem oğlu İsa senin falına gelmiştir. Tuttuğun niyet gayet uğurludur. Gayret et, sadakat ve samimiyetle bu yolda adım at. Bu fal mutluluk, beden rahatlığı ve dinç olmayı haber vermektedir. Bu niyetle acele etmen daha yararlıdır. Çünkü talihin güçlüdür ve dileğini elde edeceksin. Bir grup insanlar içinde sen itibarsız olmaktadır, çaresizlikten şaşkınlık içindesin ve zarar görmektesin. Bu faldan sonra kurtuluşun yakındır, tüm üzüntü ve sıkıntılardan rahatlayacaksın. Talihinde yolculuk görünmektedir. Sekiz denizde yolculuk yapacaksın ve işin yolunda olacaktır. Öyle ki düşmanların üzüntü içinde, dostların ve sevenlerin ise mutluluk içinde olacaklar. Aklın almayacak ve halkı kıskandıracak kadar mal elde edeceksin. Allah-u Teala sana bilgili, yakışıklı ve dindar bir erkek çocuk verecektir. Bu falı hasta için baktırmışsan yakın zamanda iyileşecektir ve kaybolmuş bir şey için ise on güne kadar bulacaksın. Evlenmek ortaklık ve yolculuk için bu falı baktırmışsan gayet uğurludur. Fakat niyetinde ne varsa onda dirençli ve iradeli ol, namaz ve oruçta tembellik etme, insanlara kurbanlık ve sadaka ver.

H. 1073'de ise tasvirin karşısında 33a sayfasında iki beyitten oluşan şiir şu şekildedir:

Hasudâ kâdir durur Allahu a'lem

Doğura atasız oğlanı Meryem

Ukdesin yokluğuyla varlığıun

Billâh açan Ali Veli elidir (Akar;2002:115-116). (Resim 4)

Fal açıklaması ise, ey fal sahibi Hazreti İsa ve Meryem falına gelmiştir. Huzurlu yaşama ve sevince dalalet eder. Sefer için iyidir. Gidersen sınırsız fayda görürsün. Nikah kıymak isteğinse ihmal etmek uygun değildir. Gayet iyidir. Alım satım ile-ri, şirket kurmak, at ve katır almak ve yeni eve girmek iyidir. Fal sahibi hasta ise Allah'ın yardımıyla şifa bulur. Uzakta kimsesi var ise ve bir sene olmuşsa sağlıkla

kavuşa. Fal sahibi itaat ve hayırlarda ihmalkâr olmaya. Ta ki Allah'ın izniyle muradına erişe.

Resim 3 Meryem'in Haz. İsa'yı emzirmesi (Falname H. 1072)
(<http://www.jtad.org/2007/2/jtad71201r.pdf>;2017: 18-09-2017)

Resim 4 Meryem'in Haz. İsa'yı emzirmesi (Falname H. 1073) (And;1998:187)

H. 1072 numaralı falnamenin y.14 b numaralı minyatüründe, Hz. Meryem ve çocuk yaştaki Hz. İsa yer almaktadır. Hz. Meryem dizlerini karnına çekerek oturur. Sağ elinde bir nar tutar. Sol dizinin üzerine çocuk İsa'yı oturtmuştur. Hz.

İsa'nın başında alevli halesi vardır. Başını annesine doğru çevirmiştir. Yeşil zemin üzerine altın tepsi ve ibrik yerleştirilmiş dikdörtgen biçimli karolardan oluşur. Arka fonda koyu kırmızı duvarların arkasında ağaçlar ve altın yaldız gökyüzü yer alır. (Resim 3)

H. 1073 numaralı falnamede bulunan y.32 b numaralı minyatürdeki tasvirde Hz. Meryem, Hz. İsa'yı emzirirken betimlenmiştir. Bir dizinin üzerine oturan Hz. Meryem'in başında alevli halesi vardır. Alnında dövme, yanaklarında iri siyah benleri vardır. İç giysisinin yırtmacından çıplak göğsünü eli ile tutar. Dizinin üzerinde oturan, çocuk Hz. İsa'nın başında alevli halesi vardır. Başında çevresi kürklü kırmızı bir başlık vardır. Başını annesine doğru çevirmiştir. Elinde narı annesine uzatır. Hz. Meryem'in önünde içinde yiyecekler olan bir tabak ve testi vardır. Yeşil çimenlerin üzerinde iri yaprak ve çiçekler ve rengârenk taşlar vardır. Arka fonda sağda pembe bir tepenin arkasından bakan figürün başında yapraklardan oluşan başlığı, yay şeklinde, çatık kaşları, pembe yanakları, küçük burnu ve ağız vardır. Alnında, yanağında, alt dudağında iri siyah benleri vardır. Sarı desenli kırmızı dış giysi, siyah iç giysi giymiştir. Koyu mavi gökyüzünde altın yaldız, beyaz kırmızı çin bulutları vardır. (Resim 4)

H. 1072 ve H. 1073'de benzer özellikler yansıtan bu tasvirin bir takım farklılıklar içerdiği de görülür. H. 1073'de Hz. Meryem'in başında alevli hale varken H.1072'de yoktur. Ayrıca H. 1073'de farklı olarak Hz. Meryem'in yüzünün etrafını çevreleyen inciler vardır. H. 1073'de Hz. Meryem eliyle çıplak göğsünü tutarken, H. 1072'de nar tutar. H. 1073'de Hz. İsa'nın başında şapka varken H. 1073'de yoktur. H. 1073'de bir tepenin ardından bakan figürü H. 1072'de görmüyoruz. Ayrıca H. 1073'de Hz. Meryem ve çocuğu İsa bir bahçede otururken, H. 1072'de bir terasta oturur. H. 1073'de mavi çin bulutları varken H. 1072'de gökyüzü altın yaldızlıdır.

Bütün bu farklılıklara nazaran ortak yönler oturuş biçimi ve aralarında ki bağın betimleniş biçimi ile ortak yanlar dikkat çekmektedir. Hz. Meryem, Hıristiyan Peygamberi Hz. İsa'nın annesidir. Tanrıdan gebe kaldığına ve kendisini yaratan tanrıyı doğurduğuna inanılır. Kızken gebe kaldığı için "Bakire" adıyla anılır. Meryem'in kızken gebe kalışı ve kendini yaratan Tanrı'yı doğuruşu Hıristiyanlığın en sert sorunlarından birisidir. Fakat Hıristiyanlığın temeli de bu inanca dayanır. Müslümanlığın kutsal kitabı Kur'an- ı Kerim'de bunu onaylar fakat İsa'nın tanrılığını kabul etmez. "Biz O'na ruhumuzdan gönderdik" ayetiyle Meryem'in bu ruh aracılığıyla hamile bırakıldığını açıklar (Hançerlioğlu;1975:402).

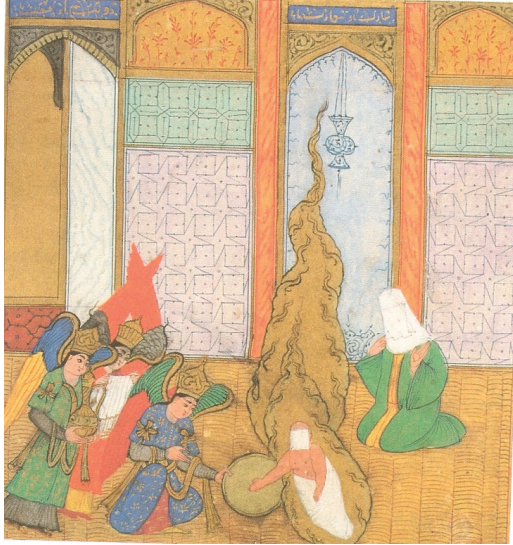
Hz. Meryem Hıristiyanlığın kutsal kitabı İncil'de olduğu gibi İslamiyet'in kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de de ayetlerde anlatılmakla birlikte Meryem Suresinde de söz edilmiştir.

H. 1072 ve H. 1073'de görünen bu minyatürlere benzeyen ve Hz. Muhammed'in hayatının anlatıldığı Topkapı Sarayı Müzesinde yer alan Siyeri Nebi'nin I. Cildinde yer alan bir başka minyatür vardır. Genel hatlarla bu betimlemeyi andırmasıyla birlikte İslamiyet'in kendi peygamberinin sütanesi Halime ve annesi Hz. Amine'nin betimleniş biçimleri ile Hz. Meryem'in ve Hz. İsa'nın betimlenişleri arasında

yadsınamayacak farklılıklar ortaya koyar. Hz. İsa ve Annesi Hz. Meryem yüzleri açık şekilde betimlenirken Hz. Muhammed'in yüzü peçeli ve alevli halesi ile betimlenmiş ve annesi de peçe ile resmedilerek İslamiyet'te açıkça resmedilmekten kaçınılmıştır. (Resim 5-6) Bunun yanı sıra Hz. Muhammed'in sütannesi Halime'nin ise yüzü açık şekilde resmedilmiştir. Her iki tasvirde de emzirme pozisyonları ve duruşlar aynı şekilde ele alınmıştır.

Resim 5 Sütannesi Halime Hz. Muhammed'i emziriyor (Syer-i Nebi, TSM .1221) (And;1998:128)

Resim 6 Hz. Peygamber'in doğumundan sonra yıkayıp sırtına peygamberlik mührünü vurmak üzere üç meleğin gelmesi (Siyer-i Nebi, TSM H1221) (And;1998:126)

Bu şekilde tasvir edilmesi pek çok farklı örnekte de karşımıza çıkarken zaman zaman da yüzleri Hz. Muhammed'in sembolü olan gül şeklinde de resmedilerek karşımıza çıkar. (Resim 7-8)

Resim 7

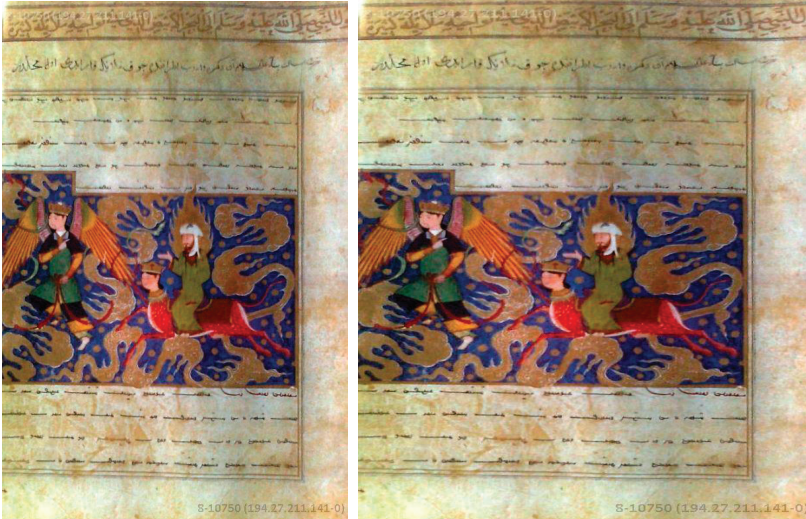
Resim 8

Resim 7-8 Osmanlı Minyatürlerinde, Hz. Muhammed, eşi ve kızı dışında, insan yüzü resmedilmmiştir. Çok az sayıda minyatürde insan yüzü yerine çiçek konulmuştur. Bu iki minyatürde Kıyamet'teki iki olay yansıtılmaktadır (Ed-Dürü'l Munazzam BL 444) (And;1998:53)

Sonuç

İslam tasvir sanatını tamamen terk etmemiş, üsluplaştıran kendine yeni bir yol açmıştır. Perspektif, ışık-gölge gibi resim unsurlarını kullanmamıştır. Kendine özgü canlı renkleri ile tabiatın tam bir kopyası olmaktan soyutlanmıştır. Camiler gibi ibadet yapılan mekanlarda bitkisel ve geometrik karakterli resimler kullanmıştır. Kitap sanatı olan ve açıklayıcı olması gereken ve sosyal hayatın içerdiği tüm konuların işlendiği minyatürlerde figürler çekinilmeden kullanılmıştır. Ancak İslamiyette ki resim yaşağının doğurduğu bir sonuç olarak perspektifin ve gölgelerin kullanılmamıştır. Bunun yanı sıra kutsal kişilerin ve özellikle Hz. Muhammed'in resmedilmesi yaşağına karşın, dini konulu eserlerde anlatılan hikâyelerde bir takım ince kullanım şekilleri geliştirilmiştir. Peygamber figürleri başları yada bütün olarak ateş, nur şeklinde tasvir edilmiştir. Ayrıca son peygamber olan ve İslam Peygamberi olan Hz. Muhammed, sembolü olan gül şeklinde de tasvir edilmiş olarak karşımıza çıkar.

Hz. Muhammed ve Hz. İsa'nın minyatürlerdeki tasvirlerine bakacak olursak; Hz. İsa ve diğer peygamberler başlarında ateş ile ve yüzleri açık olarak resmedilmişken, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in yüzü iki istisna hariç açık olarak gösterilmemektedir. Bunlardan biri Miraçnamededir. Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili ilk tasvirler Moğollar döneminden 1307 tarihlidir. Topkapı Sarayında bulunan genel bir dünya tarihi olan Cami-üt Tevarih'teki minyatürler İncü sülalesi döneminde Şiraz'da yapılmıştır. Bilinen en eski Mirâç sahnesinde Hz. Muhammed'in Burak üzerinde ve meleklerin eşliğinde gökyolculuğu gösterilir. (<http://lebriz.com/pages/lsd.aspx?lang=TR§ionID=1&articleID=823&bhcp=1>)

Resim 9 (<http://lebriz.com/pages/lsd.aspx?lang=TR§ionID=1&articleID=823&bhcp=1>: 18-09-2017)

Kaynakça

- AND Metin, (1982), Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara
- Minyatürlerde Osmanlı- İslam Mitologyası, (1998), Ak Bank Kültür Yayınları, İstanbul
- Osmanlı Tasvir Sanatları, Minyatür I, (2004), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- ANONİM, Miraçname Minyatürlerinde Üçüncü Gök Sahneleri: <http://lebriz.com/pages/lzd.aspx?lang=TR§ionID=1&articleID=823&bhcp=1>: 2017
- ASLANAPA Oktay, (1993), Türk Sanatı El Kitabı, İnkılap Yayınevi, İstanbul
- ATEŞ Ahmet, (1949), İslam Ansiklopedisi,V, İstanbul
- BAGCI Serpil (2006), Osmanlı Resim Sanatı, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, İstanbul
- Adem'den III. Mehmed'e: Osmanlı Silsilesi", Padişahın Portresi. Tesâvir-i Âli Osman, 2000, İstanbul s.188-202.
- BAYRAM Sadi, (1991), İrlanda- Dublin Chester Beatty Library'de Minyatürlü bir Osmanlı Tarihi, Kültür ve Sanat XII, s. 63-68
- Silsilenameler ve İrlanda Dublin Chester Beatty Library'de Bulunan 1598 Tarihli Zübbet-üt Tevarih, Vakıflar 14, 1994
- ÇAM Nusret, (1999), İslamda Sanat Sanatta İslam, Akçağ Basın Yayın, Ankara
- ERTAYLAN İ. Hakkı, (1951), Falname, İstanbul
- ERGİNSOY Ülker, (1977), İslam Maden Sanatının Gelişimi, İstanbul
- ESİN Emel, (2003), Türk Sanatında İkonografik Motifler, İstanbul
- İPŞİROĞLU Mazhar, (2005), İslamda Resim Yasağı ve Sonuçları, İstanbul
- MAHİR Banu, (2004), Osmanlı Minyatür Sanatı, İstanbul
- MILSTEIN Rachel, (1999), Stories of the Prophets, California
- RENDA Günsel, (1973), Sanat Tarihi Yıllığı V, "Topkapı Sarayı Müzesindeki H.1321 No'lu Silsilenamelerin Minyatürleri, The Miniatures of Silsilenameler No. 1321 in the Topkapı Saray Museum Library, İstanbul
- Üç Zübbet-üt Tevarih Yazmasının İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 1969
- TANINDI Zeren, (1984), Siyer-i Nebi, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul
- Türk Minyatür Sanatı, (1996), Türkiye İş Bankası, Ankara

